

Bíró Ferenc (1937–2024) halálára

Bíró Ferenc, az ELTE BTK professor emeritusa, a 18–19. Századi Irodalomtörténeti Tanszék egykori vezetője 2024. március 4-én, életének 88. évében eltávozott közülünk.

Ha szakmai életművének jelentőségét kellene meghatároznom, amire egyébként egyszer majd sort is kell kerítenünk, de persze nem ilyen rövid terjedelemben, akkor azt mondhatom: a mesterétől, Szauder Józseftől felvillantott számos megközelítési lehetőség közül az újragondolt és módszertanában megújított eszmetörténeti interpretációk továbbépítését végezte el. Egész habitusát az jellemezte, hogy nagy, összefoglaló szintézisek megírását tartotta a feladatának: így készülhetett el a csak „lila könyv”-ként emlegetett nagymonográfiája, a joggal több kiadást megélt, az egyetemi oktatás számára tankönyvvé váló *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, amely mértékadó összefoglalás és minden későbbi interpretáció számára kikerülhetetlen vitaalap mindmáig. S persze ez csak az életmű legismertebb darabja, de aligha fedi le mindazt, amivel Bíró Ferenc saját szakmájának korszakspecifikus részét gazdagította és ösztönözte. Mert Bíró Ferenc tisztában volt azzal is, hogy – noha majdnem minden tanulmánya egy majdani nagy szintézis előkészítője akart lenni – elsődleges feladata nem a problémák lezárása és a végső megoldás felmutatása, hanem inkább az újabb kérdések megnyitása. Ezért válhatott a magyar felvilágosodás kutatásának meghatározó alakjává az elmúlt évtizedekben, és ezért is találhatott olyannyira magára a tanári szerepben.

Bíró Ferenc ugyanis nagy formátumú egyetemi oktató volt. Ötvenévesen, 1987-ben hirdetett először órát az ELTE Bölcsészkarán (ennek az első kurzusnak tanúja voltam, mert későbbi feleségemmel együtt csak mi ketten voltunk még ekkor a hallgatói), majd 1991-ben főállásba is ájtott az egyetemre, hogy aztán 2007-es nyugdíjba vonulásáig folyamatosan tanítson, és számos évfolyamnak tegye átélhetővé és megérthetővé a 18. századi magyar irodalom világát. Az az idő, amelyet tanárként tölthetett el (nem számítván most persze korábbi oktatói munkáját a pályakezdő szegedi években vagy az óraadói tevékenységét a pécsi egyetemen), csak látszólag volt kései váltás: az idő, amelyet az ELTE Bölcsészkarán töltött, elegendő volt arra, hogy az maradandó és emlékezetes pályafutás legyen környezete és az utókor számára egyaránt. S a leginkább azért, mert Bíró Ferenc szenvedéllyel és komoly koncentrációval fordult az egyetemi oktatás felé. 1994-től 2007-ig, nyugdíjba vonulásáig tanszékvezető volt – és hozzátehetem, a legjobb főnök, akit el tudunk képzelni: az adminisztratív feladatokat ugyanis soha nem akarta ráterhelni a fiatalabb kollégákra, hanem mindent igyekezett maga megoldani (legfőlegbb segítséget kért, de azt is csak módjával). Azon kívül mindig barátságos és önzetlen volt, aki humorral és nyugalommal tudott reagálni a leghelyzetlenebb helyzetekre is, példát adva az ilyen szituációk egészséges kezelésére. Az ő vezetésével és ösztönzésére

lett a tanszék valóban az egyik centruma a magyarországi felvilágosodás kutatásának: kiemelten fontosnak tartotta, hogy egy egyetemi tanszék rendelkezzen markáns tudományos profillal, ezért ösztönzött közös kutatásokat is, amelynek keretében 2005-ben meg is jelent a részben a tanszéki munkatársak közreműködésével írott, fontos tanulmánykötet, a *Tanulmányok a magyar nyelv 18. századi történetéből*. De tudományszervezési energiái ebben nem merültek ki. Korszak-specialista irodalomtörténészként és textológusként egyaránt gyümölcsöző együttműködést épített ki a társegyetemek tanszékeivel, valamint az Irodalomtudományi Intézettel, korábbi munkahelyével – a 90-es évektől nem nagyon történt olyasmi a hazai 18. századi kutatásokban, amihez neki ne lett volna köze, vagy akár irányítóként és tanácsadóként ne vett volna részt benne. Ő hozta létre és 2007-ig irányította is azt a doktori programot (Magyar és európai felvilágosodás), amelynek keretében számos fiatal kolléga szerezhetett PhD-címet, és válhatott a hazai irodalomtörténeti kutatások közreműködőjévé, és amely – tudtommal – ma is az egyetlen olyan hazai doktori program, amely nevében viseli a „felvilágosodás” fogalmát.

Büszkeség hát, hogy öt munkatársunkként tisztelhattuk, elődünként és példaként gondolhatunk rá.

De az én számomra ő még ennél is több volt, pontosabban sokkal személyesebb a viszonyom az ő tevékenységéhez és – immár – emlékéhez. Hiszen a tanítványa voltam, hozzá írtam a szakdolgozatomat is. Megjegyzem, nem ő adta nekem a témát, hanem saját ötletemet meghallgatván, gyakorlatilag ő beszélt rá arra, hogy ezzel érdemes lesz foglalkozni, amikor ebben még én se nagyon hittem. Majd témavezetőm lett, és az ő vezetésével doktoráltam (azaz szereztem meg a kandidátusi címet). Neki köszönhettem, hogy a tanszékre kerültem tanársegédként. Kezdetől nem teljesen azt és úgy csináltam, mint ő, de ezt ő nemcsak elfogadta, hanem kifejezetten ösztönözte, és arra biztatott, hogy találjam meg a saját utamat. Soha nem akart a saját képére formálni, talán ezért lehetett olyannyira inspiráló. Számomra ő volt az egyik legfontosabb összekötő láncszem a korábbi irodalomtörténeti tradícióhoz, az ő történeteiből és anekdotáiból ismerhettem meg olyan legendás elődöket (elsősorban persze Szauder Józsefet), akivel már személyesen nem találkozhattam. A szerves folytatás lehetőségét éppen ő testesítette meg nekem. Mestereiről beszélt nekem, és közben ő is mesterré vált a számomra.

S persze nemcsak nekem, hanem mellettem és utánam sokaknak.

Nemcsak itt az ELTE Bölcsészkarán, a doktoriskolában, hanem szerte az országban és azon túl is, olyanoknak is, akiket ő személyesen nem tanított, de figyelemmel kísérte őket, és biztatta, támogatta a munkájukat.

A halálával lezárult egy korszak – a tanszék életében éppúgy, ahogyan egykori munkatársai számára is.

Ezt a magam számára úgy fogalmazhatom meg: vele eltávozott az a generáció (majdnem teljesen), amely apám nemzedéke volt a szakmában.

Elárvultam, elárvultunk.

Isten nyugosztalja.